

Atıf/ Citation

Boyraz, Turgut Alp. "Ortadoğu Notları." Söyleşi Yapan Hakan Çalışır. *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, no. 6 (Yaz 2020): 126-138.

ORTADOĞU NOTLARI

Turgut Alp BOYRAZ

Orta Doğu Haberleri Editörü, Anadolu Ajansı
Editor of the Middle Eastern News, Anadolu Agency
<turgutalpboyraz@gmail.com>

Söyleşi Yapan
Hakan ÇALIŐIR

Bağımsız Araştırmacı
Independent Researcher
<https://orcid.org/0000-0002-8533-1508>
<hakancaalisir2050@gmail.com> <hakancaalisir@yahoo.com>

Makale Türü: Söyleşi

Gönderim Tarihi: 29.06.2020, Kabul Tarihi: 30.06.2020

Giriş: Ortadoğu'daki son gelişmeleri değerlendireceğimiz bu mülakattaki analiz ve çıkarımları pergelin tek ayağını Filistin-İsrail sorunsalında sabitleyerek sürdürmeyi düşünüyoruz. Söyleşinin Ortadoğu'daki yaşanan çatışmaların da sebeplerinin anlaşılmasını kolaylaştıracak olması yönüyle bölgeye ve dünya barışına katkı yapması umulmaktadır. Bu temenni ile başlarken bölgenin en uzun süreli ve kapsamı da en geniş sorunlu alanı Filistin-İsrail çatışması üzerine söyleşimize geçelim. Mülakat 14.06.2020 tarihinde uzaktan gerçeleştirilmiştir.

Uluslararası mecralarda Filistin-İsrail çatışmasının kalıcı barış ile sonuçlanabilmesinin yolları aranırken bağımsız bir Filistin devletine sürekli atıfta bulunmaktadır. Özellikle Oslo Süreçlerinden sonra iki devletli çözüm önerileri gerek çatışmanın tarafları gerekse uluslararası toplum tarafından istisnalar dışında kabul edilmişti. Daha sonra Ortadoğu Barış Görüşmeleri ile devam eden süreç sonuçsuz kalmış ve Filistin-İsrail sorununda çözümsüzlük devam etmişti. Bu çerçevede İsrail'in son dönemdeki ABD destekli Batı Şeria 'ilhak' planının kabul edilmesi

Bu belge ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kaynak gösterilmesi koşuluyla yayınlanmış makalenin tüm kullanımına (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma, dağıtma vb.) izin veren [Yaratıcı Ortaklıklar Atf-Gayriticari-Türetilemez 4.0 \(CC BY-NC-ND 4.0\) lisansı](#) altında yayınlanmaktadır:

This document is published under the terms of [Creative Commons Attribution-NonCommercial \(CC BY-NC\) License](#) which permits free use (such as link to the content or permission for its download, distribution, printing, copying, and reproduction in any medium) except change of contents and for commercial use, provided the original work is cited.

koşuluyla Filistinlilere 'vaat ettiği devlet' ile Filistinlilerin beklediği ve Oslo sürecinde belirtilmiş 'iki devletli çözüm'deki Filistin devleti arasında bir benzerlik olduğu söylenebilir mi?

Filistinlilerin son gelişmelerden hayal kırıklığına uğradığını söyleyebiliriz. Ürdün Vadisi dahil Batı Şeria'nın %30'unu ilhak planı hukuki olarak da geçerliliği olmayan bir durumdur. Uluslararası hukuk ve düzenlemeler de bunu desteklemektedir. Uluslararası hukukta bir devlet herhangi bir savaş sonucunda ilhak ettiği yeri daha sonra kendi sınırlarına dahil edememektedir. ABD arabuluculuğunda yapılan önceki anlaşmalara da bu durum aykırıdır. Trump yönetimi kendi siyasi hesapları uğruna böyle bir planı devreye sokarak Kasım ayında yapılacak seçimleri kazanmasında Yahudi lobisinden destek beklemektedir. Filistin tarafı buna razı olmadığı müddetçe uluslararası toplum tarafından da bu durum hukuksuzluk olarak sayılacaktır. Filistinlilerin iki devletli çözümden anladıkları 1967 sınırlarında bir devlettir. Oysa burada Batı Şeria'nın ilhakı ile Filistinlilerin isteğinin tamamen dışında bir devlet tanımından bahsedilmektedir.

Adı devlet olan fakat Filistinlilerin geçmişte bahsettiği devletten ayrı, Oslo'da çerçevesi çizilen devletten bambaşka bir plandan söz ediliyorsa burada o halde taraflar arası bir konsensüsten söz edilemeyecektir. Bu durum tarafların ortak çıkarına olmayan bir sonuca tekabül ettiğinden Filistin çıkmazında bir fayda teşkil etmeyecektir. Sonucu önceden belli olan bir gelişmeden ABD ve İsrail ne ummaktadır? Yüzyılın Anlaşması'nın ve Batı Şeria ilhak planınının Filistin ve İsrail içi gruplarda karşılığı nasıldır?

İsrail ve ABD'nin kendi aralarında yapmış oldukları toplantı ve anlaşmalara Filistin tarafı hiçbir şekilde katılmadı. Hazırlanan planda ABD İsraililere Batı Şeria'yı ilhak etmesi için izin veriyor, fakat Filistinlilerle de müzakere etme şartını şerh olarak düşüyor. ABD ve İsrail arasında bir danışıklı dövüş olduğunu söyleyebiliriz. ABD İsrail'e Filistinlilerle anlaşma şartını koyarken Filistin tarafının buna razı olmayacağını da bilmektedir. Esasında 'Filistinlilere anlaşma yolunu sunduk kabul etmediler, biz de bunun üzerine tek taraflı adım atarak Batı Şeria'yı ilhak ediyoruz' deme hakkına sahip olmak için plan yapıldığını düşünüyoruz. İsrail içerisinde aykırı seslerde bulunmaktadır. Radikal gruplar Filistin'e bir devlet statüsü kazandırılacağı için bu anlaşmaya karşı çıkmaktadırlar. Filistin içerisinde ise tüm unsurlar ortak bir duruş sergileyerek anlaşmaya tamamen karşı çıkmaktadırlar. Söz konusu anlaşmaya göre Batı Şeria'nın ilhakı İsrail tarafından hemen gerçekleşmeli, Filistin ise 5 yıl sonra vaat edilen haklarını almalı. İsrail genel bir strateji olarak kendisine verilen imkanları hemen almak istiyor, bunun öncesinde de fiili bir durum

oluşturuyor. Örneğin Oslo görüşmelerinde tarafların yeni yerleşim yerleri inşa etmeyecekleri ve nüfus artışına gitmeyecekleri belirtildiği halde İsrail fiili durum oluşturarak yeni haklar kazanmak için bu kararlara uymadı. Bugünkü gelişmeler yaşanırken Filistin, Arap Birliği'ni toplantıya çağırarak canlı yayında Arap rejimlerinin kendisine destek vermesini sağladı, kendi halklarından gelecek tepkileri de düşünen Arap rejimler bu anlaşmayı ve ilhak planını müzakere dahi etmeyeceklerini deklare etmek durumunda kaldılar. İsrail bu tavrında ısrarcı olursa Filistin geçmişteki anlaşmaları iptal edeceğini de ilan etti.

BM'nin de karşı çıktığı Yüzyılın Anlaşması'nın hayata geçirilmek istenmesiyle gelecekte bölgede üçüncü İntifada gibi yeni bir ayaklanma mümkün olabilir mi?

Üçüncü İntifada gibi bir ihtimalin gözükmediği pek söylenemez. Bu tarz direniş vb. yöntemler daha önceden Filistinliler tarafından denendi. Filistin Yönetimi kendisini tamamen lağvetmeden sokaklarda böylesine bir isyan ve ayaklanmanın ortaya çıkması mümkün gözüküyor. Aslında Hamas ve İslami Cihad Batı Şeria'da bir isyan çıkartmayı her fırsatta denediler, fakat bunu başaramadılar. Hem halk buna artık itibar etmiyor, hem de el-Fetih'in halk üzerindeki otorite ve etkisi artık eskisi kadar değil. Halka sokağa çıkın savaşın deseler bile kimsenin savaşmayacağını tahmin etmek güç değil. Filistin Yönetimi önceki anlaşmalardan kaynaklı olarak mevcut durumda İsrail ile karşılıklı istihbarat paylaşımı yaptığından ekseriyetle şiddetin önüne geçilebiliyordu. Filistin artık bu anlaşmalardan çekildiğini söylüyor. "Şimdi bundan vaz geçip şiddetli çatışmaların çıkmasını mı istiyorsunuz?" sorusuna Filistin Yönetimi cevaben "hayır, biz sadece İsrail'e baskı yapmak için bu yöntemleri kullanıyoruz" demektedir. Batı Şeria ilhak edildiğinde Filistinlilerin buna karşı bir tepki vereceğini düşünmüyorum. İsrail, ilhak edeceği yerlere zaten birçok Yahudi yerleşimciyi yıllarca yerleştirdi, faal şekilde o bölgelerde nüfus yoğunluğu sağlanmış durumdadır. Dolayısıyla ilhak sonucunda o bölgelerdeki insanların hayatında çok önemli bir değişiklik olmayacaktır. Son dönemdeki gelişmelerin sonucunda sokağın hızlı bir şekilde harekete geçmesinin beklenmediğini belirtmek gerekiyor. İsrail hem güvenlik güçleriyle hem de silah üstünlüğü ile zaten güçlü durumda. Bunun karşısında örgütlü olmayan Filistinli bireyler var. Filistinli örgütlerin de farklı sebeplerden sokağı harekete geçirecek etkin güçlerinin olmadığını belirtmiştik.

Hangi koşullar Filistin'de gerçekleşirse bir halk ayaklanmasından söz edilebilir?

İnsanların doğrudan hayatına müdahale eden bir gelişme ya da Mescid-i Aksa'ya yönelik bir girişim gerçekleştiğinde halk direnişi ortaya çıkabilir. Mesela Mescid-i Aksa'nın önüne İsrail tarafından detektörler koyulduğunda on binlerce kişi sokaklara dökülmüştü, sonrasında birkaç gün geçmeden gece yarısında İsrail güvenlik güçleri giderek bu detektörleri kaldırmak zorunda kalmıştı. Mescidi Aksa'ya doğrudan bir müdahale olmadan insanlar sokağa çıkıp hayatlarını riske atmak istemeyeceklerdir. İkinci olarak, çok büyük bir ekonomik kriz ve insanların hayatını derinden etkileyebilecek bir olumsuz gelişme olduğunda bir direniş gerçekleşebilir. Bugün böyle bir durumu gözlemleyebileceğimiz hareketlilik bulunmuyor. Batı Şeria'da insanlar büyük miktarlarda kredi çekip ev, araba alıyor, ticaret yapıyorlar. Büyük bir ekonomik sefalet ve yoksulluktan söz edilemez. Şayet Filistin Yönetimi kendini lağvedip yüz bin kişiye evine git derse bu durum güvenlik güçleri, öğretmen, doktor vb. çalışanların maaşlarının ödenmemesi anlamına gelecektir, o zaman şartlar elbette değişir. Bugün yeni olan şey şudur; Filistinli yöneticiler İsrail'e diyor ki "Oslo'ya göre işgal altındaki yerlerden aldığın vergiyi bana veriyordun, şimdi ben almıyorum bunu, fakat tüm kontrol ve sorumlukta artık sende olacaktır." İsrail'e de sen kendi planlarını yaparsan sana sokakta zorluk çıkartırım mesajını veriyor. Bunun ötesinde bir intifada benzeri bir halk tepkisi beklenmemektedir.

İsrail'in Batı Şeria ilhak planına dönersek Arap dünyasındaki sessizlik nasıl yorumlanmalı? İsrail'in bu ilhak girişimini durdurma potansiyeli taşıyan ana unsur Avrupa'dan gelen tepkiler bağlamında ne kadar ileri götürülebilir?

Bu dönemde özellikle İsrail'in başarılı olduğu bir stratejiye dikkat çekmek istiyorum. Körfez ülkelerine hitaben esas düşmanın İran olduğunu, Bahreyn'i fethetmek istediğini, Şiilik üzerinden Ortadoğu'da nüfuzunu genişletme stratejisi yürüttüğünü anlatıyor. Kapalı kapılar ardında da olsa İsrail körfez ülkelerini kendi yanına çekmiş gözükmektedir. İran'a karşı destek sözü de veren İsrail bu paralelde anlaşmaları arka planda yapmaya devam etmiştir. Avrupa tarafından gelen tepkilerden İsrail'in sadece tedirgin olduğu söylenebilir. Avrupalıların bir kısmı, İsrail'in bu tavrının devam etmesi durumunda Filistin devletini hemen tanıyarak İsrail ile yapılan tüm projeleri iptal edelim önerisi getirmektedirler. Diğer taraftan Almanya gibi devletler daha yumuşak tepkiler vermeyi yeğlemektedir. Çekya ise İsrail istediğini yapsın biz hiç karışmayalım düşüncesiyle tarafsız kalmayı düşünmektedir. Homojen bir AB tepkisinden bahsedemeyiz.

Uluslararası topluma rağmen siyasi karar ve faaliyetlerinden ötürü dünyada “marjinal konuma indirgenmiş” bir İsrail devletinden Yahudiler arasında kimler rahatsız olmaktadır?

İsrail'in son dönemdeki politikalarından Yahudiler içerisinde rahatsız olan kesim çok fazla değil. Örneğin geçtiğimiz haftalarda 31 yaşında otizm hastası bir Filistinliyi İsrail polisi vurarak öldürdü. Daha sonra yayın yasağı getirildi. Vuran polisin hapse girip girmediği belirsizliği sürüyor. Buna karşılık Yahudi tarafında Batı Kudüs'te ve Tel Aviv'de gösteriler oldu. Sadece birkaç yüz kişi vardı protestolarda. Yıllardır çalıştığım bu bölgedeki tecrübelerimden söyleyebilirim ki bu konularda konuşabileceğimiz insan sayısı hep sınırlı ve aynı kişiler olmaktadır. Toplandıklarında en fazla birkaç bin kişi. Elbette kendi içlerinde ayrıca vicdanlı kişilerinde olduğunu söylememiz lazım. Daha mutedil bakmaya çalışan bu kişi ve grupların oransal büyüklüğü çok az, İsrail siyasetinde etkinlikleri ise yok denecek kadar düşüktür. İsrail'de siyasi yelpaze radikalleştiği oranda toplumsal tabanda da bu radikalleşme karşılık buluyor. Toplumun büyük oranda militarize olması da burada etkili oluyor.

İsrail içerisindeki güvenlik çıkmazı, dış tehditlerin çokluğu vb. demokratikleşme yerine daha fazla militarize bir toplum olmaya mı neden oluyor? Tehdit algısıyla toplum radikalleşiyor mu?

İsrail halkının ekseriyetinin esasında ilgilendiği husus Batı Şeria ilhaki vb. konular değil. Kişi başına düşen milli geliri yaklaşık elli bin dolarlarda olan bir ülkeden bahsediyoruz. Üstelik Telaviv ve benzeri birçok şehirde güvenlik problemi bulunmuyor. Dolayısıyla halkın gündeminde yer alan hususlar bunlar değil. Bu açıdan Batı Şeria ilhakına karşı olanların mobilize şekilde toplumu ve siyaseti etkileyecek bir gücü ve isteği olduğunu söylemek mümkün gözüküyor.

İsrail'in kuruluş tarihine geri dönersek 1947 BM Taksim Kararında ve sonrasında 1948 savaşındaki gelişmelerde strateji olarak alınan kararlara uymayan tarafın Araplar olduğunun gösterilmeye çalışıldığı ile ilgili tespitler bulunmaktadır. 1947'de nüfusunun azlığına rağmen yaklaşık %55'lik toprağın Yahudilere verilmesini içeren Taksim Kararı'nı Filistinliler kabul etmemişti. Daha sonra 1948 Arap-İsrail savaşında BM Taksim Kararı'na karşı çıkıp savaşa sebebiyet veren taraf olarak Filistinliler gösterilmişti. 1948 savaşı ile Yahudiler Filistin topraklarının yaklaşık %80'ini ele geçirmiş oldu. Bahsedilen strateji ile uluslararası toplum nezdinde İsrail'in işgal politikalarının meşruiyetinin ispatlanmaya çalışıldığı belirtilmektedir. Uluslararası toplum tarafından bu durum fark edilmesine rağmen lobcilik, ekonomik ve siyasi nüfuz sayesinde İsrail'in

tarihinden bu yana faaliyetlerinin bir şekilde zaman içerisinde kabul gördüğü aktarılmaktadır. Nasıl geçmişte diğer anlaşmalar benzeri stratejik manevralarla Filistinlilere rağmen gerçekleştirilmişse bugün Batı Şeria'nın ilhakı, Yüzyılın Anlaşması vb. aynı stratejilerle götürülmeye mi çalışılıyor? Örneğin Filistin bugün bir şekilde 67 sınırlarını kabul etme seviyesine getirilmiştir. İsrail tarafından Batı Şeria'nın ilhakı da bu minvalde gelecekte fiiliyattaki durum Filistinliler ve dünya kamuoyu tarafından da zaten kabul edilecektir diye bir öngörü planı yapılmasına neden olmuş olabilir mi?

Elbette. Dayatılan bu anlaşma için İsraililer böyle düşünüyor olabilir. Körfez ülkeleri ile bu dönemde arka planda yapılan müzakereler de bölgede İsrail'in elini güçlendirmiş durumdadır. Körfez ülkelerine kendi içlerindeki problemlerin çözülmesi için 'İsrail'in bu planına destek vermelisiniz' şeklinde baskı da yapılmaktadır.

Arap ülkelerine ve hatta Filistin'e kendi içlerindeki karışıklıklar, İran tehdidi, ekonomik darboğazlar vb. gösterilerek "havuç-sopa" yöntemi uygulanmakta, bu sorunların çözüm yolunun ise ABD destekli İsrail politikalarına destek vermekten geçtiği belirtilmektedir. Diğer taraftan Filistin Yönetimi İsrail'in kararlarına karşılık tüm anlaşmalardan vazgeçerken kendi açısından maddi zararlarda barındıran bir karara imza atmış olmuyor mu?

Doğru. Örneğin Gazze'de memur maaşlarının ödenmesi için milyonlarca dolar gerekli. Birçok gider geçmişte yapılan anlaşmalar gereğince maddi fonlarla karşılanıyordu. Filistin'deki bazı taraflar İsrail ile bu zıtlaşmanın almış oldukları maddi gelirden onları mahrum bırakacağını hatırlatmaktadır. Filistin Yönetimi de yönetimini bırakmayı düşündüğü alanlardaki güvenlik ile ilgili zorluk ve sıkıntıları İsrail'e karşı bir koz olarak kullanmak amacındadır.

Filistin içine dönmek gerekirse Hamas-el-Fetih arası ilişkilerin son durumu hakkında bilgi verebilir misiniz? Yeni gelişmeler ışığında ilişkilerin seyri ne durumdadır?

Trump'ın planına karşılık Filistinliler arasında çatlak bir ses olmadığını söyleyebiliriz. Bir yanlış algıdan bahsetmek istiyorum. Filistin işgali sanki Filistin içerisindeki grupların bölünmüşlüğünden kaynaklanıyor gibi algılanıyor, oysa bu bölünmüşlük tamda işgalin sonucu olmaktadır. Her ülkede farklı fraksiyonlar var, Filistin içindeki gruplar arası iç çekişmeler de bu şekilde düşünülmelidir. Hamas ve el-Fetih'in İsrail planlarına karşı tutumları aynı olmaktadır. Filistin'de bugün iki ayrı grup ve yönetim olsa da arada sürekli bir

diyalog mekanizmasının olduğunu söylemeliyiz. Örneğin Gazze'deki memurların maaşını bugün Ramallah Hükümeti ödemeye devam etmektedir. 50 bin kişiye maaş ödüyorlar.

İran ve başta Suudi Arabistan olmak üzere Mısır, BAE arasındaki rekabetten kaynaklanan çatışmaların yansımaları olarak Hamas ve Hizbullah'ın faaliyetlerinin Filistin çıkmazına etkisi nasıldır? Örneğin Batı Şeria'nın ilhakında bile Arap devletlerinin Filistin tarafının yanında gerçekte pozisyon alamamalarında bu grupların duruş ve faaliyetlerinin etkisi hakkında neler söylenebilir?

Esasında Hamas'ı burada ayırmak lazım. Hamas'ın İran ile köklü bir ilişkisi yok.

Fakat geçmiş dönemlerde Hamas İran'dan maddi ve başkaca destekler almadı mı?

Hamas'ın İran ile pragmatik bir ilişkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin Suriye savaşı başladığında Hamas orada isyancı grupları destekledi, bundan dolayı rejim destekçisi İran ile Hamas'ın arası açılmıştı. Oysa Hizbullah, İran'dan izinsiz en küçük bir faaliyette bulunamaz. İran'ın İslami Cihad üzerindeki etkisi Hizbullah kadar olmasa da ona çok yakın. Burada Hamas'ı tamamen farklı konumlandırmak gerekir. Hamas bütün aktörlerle ilişki içerisinde, kendisi pragmatik hareket ederek ayakta kalmaya çalışıyor. Son dönemde Suriye meselesi hakkında fazla açıklama yapmayarak İran ile ilişkilerini tamir etmeye çalıştılar. Bu gruplar İsrail'e karşı kurulmuş gruplardır. Hamas ve İslami Cihad milli örgütlerdir, Filistinlidir, Hizbullah ise Filistinli değildir ama kuruluş amacı Filistin'i özgürleştirmektir. Filistin ve Mescidi Aksa'nın işgal altında olması bu örgütlerin beslendiği en önemli kaynaktır. El Kaide'nin bile kuruluş amaçları içerisinde aynı sebepler yer almaktadır.

Filistin meselesinin Arap rejimlerinin ekseriyeti tarafından bir yük ve gereksiz bir mücadele alanı olarak görüldüğü iddia edilmektedir. Geçmiş dönemde Arap yönetimlerinin kendi halklarının baskılarından dolayı Filistin ile ilgilenmek durumunda kaldıkları bilinmektedir. Arap halkların tutumu ve Filistin davasına ilgisi hakkında uzun yıllar bölgede yaşayan biri olarak neler söylemek istersiniz?

Halklardaki ilginin on yıllar önce nasılsa aynı şekilde devam ettiğini düşünüyorum.

Akdeniz'deki yeni gelişmelerle devam edelim. Türkiye'nin Libya'da sahada ilerleyişini ve vekalet savaşlarının yaşandığı Akdeniz'deki mücadeleyi İsrail medyası nasıl okumaktadır? Türkiye ile İsrail'in Akdeniz'deki olası yakınlığı diplomatik ilişkileri Büyükelçilik düzeyine taşıyabilir mi?

8-9 ay önce Türkiye'nin Libya ile anlaşma yaptığı sıralarda İsraili üst düzey bir yetkili ile görüşmüştüm. Türkiye'nin müdahalesinin sahadaki denklemi tamamen değiştirdiğini aktaran yetkili, gaz boru hatlarının Türkiye'nin anlaşma yaptığı yerden geçtiğini söylemiş, uluslararası toplum tarafından bu gelişmelere nasıl tepki verileceğini gözlemlemenin gerektiğini iletti. Akdeniz'de İsrail'in Türkiye'ye tamamen kapıları kapatacak bir adım atmayacağını düşünüyorum. Bunu örneklendirelim. Doğu Akdeniz Gaz Forumu Filistin Yönetimi ve İsrail'in de aralarında bulunduğu 7 ülke tarafından kuruldu. Türkiye'nin içerisinde bulunmadığı bu grup geçenlerde Türkiye'nin Libya ile yaptığı anlaşmaya karşı çok sert bir deklarasyon yayınladı. Bu açıklamaya İsrail imza atmayarak ülkeler arasında yer almadı. Bu gelişmeden dolayı İsrail'in Türkiye ile yakınlaşmak istediği şeklinde yorumlar yapılmaya başlandı. Yine yakın geçmişte İsrail'in Türkiye Maslahatgüzarı Türkiye'ye zeytin dalı uzatan bir yazı kaleme aldı. Benzeri olumlu açıklamalar devam etti. Bugünlerde İsrail'deki gazetelerde hemen her gün İsrail'in Türkiye ile anlaşma yaptığı ile ilgili yazılar çıkıyor. İsrail hükümetine yakınlığıyla bilinen Bar Ilan Üniversitesi'ne bağlı İsraili düşünce kuruluşu *The Begin-Sadat Strategic Studies*'de geçenlerde bir yazı çıktı. Eski generaller ve istihbaratçıların da içerisinde bulunduğu düşünce kuruluşundaki çıkan yazı da ABD'nin Türkiye'nin bu Gaz Formuna katılmasını istediği ve Türkiye'nin bu Forma katılmasından diğer ülkelerin hiçbir zarar görmeyeceği, aksine çıkarlarının olacağı aktarıldı. Yakın dönemde İsrail gazetelerinin birinde çıkan bir yazının sonu şöyle bitiyordu: "Türkiye gaz çıkartabilir mi, ekonomik olarak Akdeniz'de hedeflerine ulaşabilir mi bilinmez fakat siyasi olarak istediği amaçlarına ulaşmıştır." Şunu da eklememiz lazım. Ne zaman İsrail-Türkiye arası düzelmeye başlasa konu Filistin meselesine geliyor. Türkiye'nin tarihi misyonu, kendi iç kamuoyu etkisi, vicdani duruşu, bölgede izlediği politikaların tekabül ettiği bir yer olmaktadır. Türkiye'nin neden İsrail Büyükelçisini geri çektiğini hatırlayalım; toprak meselesinde Gazze sınırında İsrail 60 Filistinliyi öldürmüştü. Bunu protesto etmek için Türkiye Büyükelçisini geri çekti. Doğrusu yanlışı tartışılabilir. Şimdi İsrail bunun çok daha ötesinde büyük bir adım atmaya çalışıyor. Geriye kalan Filistin topraklarının %30'unu ilhak etmeye çalışıyor. Bu duruma AB bile çok sert tepkiler veriyorken Türkiye'nin bu ortamda İsrail ile anlaşması çok mümkün gözüküyor. Ayrıca İsrail, Türkiye ile ilişkilerimiz düzelsin diye Filistin'deki atacağı adımlardan vaz geçmiyor. Buna rağmen Türkiye her açıdan İsrail için kıymetli olmakta ve tam da bu yüzden İsrail'in Türkiye ile ilişkileri iyileştirmek istediğini söyleyebiliriz.

Bölgesel ve küresel güçlerin Akdeniz'deki amaçları hakkında Libya kamuoyunda da farklı düşüncelerin olduğu biliniyor, burada ülke içerisindeki farklı bölgelerin başkaca güçlerce kontrol altına alınmış olması belirleyici olmaktadır. Libya özelinde vekaleten de olsa çatışmanın bir tarafı olarak kendini konumlandıran Türkiye'nin dış politikada ve sahada yaptığı faaliyetlerde uluslararası toplumun tam desteğini alması zor gözüküyor. Esasında BM tarafından meşru otorite olarak görülen bir hükümetin talebi ile bölgede olan Türkiye'nin uluslararası hukuk açısından da eli kuvvetli olmaktadır. Ülkelerin farklı menfaatleri devreye girdiğinde uluslararası hukuk önemsenmeden dış politikada perspektif belirlenebiliyor. Türkiye'nin on binden fazla Suriyeli silahlı gücü Libya'ya savaşmaya gönderdiği iddia ediliyor. Özgür Suriye Ordusu'nun on üç bin kişilik ordusunun Libya'da aktif olduğu belirtilmekte, bunların maaşlarını Libya'nın ödediği aktarılmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin teknolojik desteğinin bölgede aktif olduğu iletilmektedir. Türkiye'nin uzun vadedeki hedeflerini çatışmaların bitmesine katkısı bağlamında yorumlarınız nasıldır? Libya'da Serrac ve Hafter'in karşılıklı mücadelesi düşünüldüğünde Türkiye'nin Suriye tecrübelerini Rusya karşıtlığında Libya'da sahaya yansıtılabildiği söylenebilir mi?

Halkın önemli kısmı batıda Trablus'ta yaşıyor. Bizim de ajanstan arkadaşlarımız orada aktif görev yapıyorlar. Onlar ilk gittiğinde oraları Hafter ele geçirmişti, arkadaşlarımız halkın o dönem çok zor durumda olduklarını söylüyorlardı. Devamlı füze saldırı tehdidi altındaydılar. Fakat Türkiye'nin teknolojik desteği ve sahada aktif tavrıyla batı kısmı Hafter'den alındı. Hatta güneyden de Hafter güçleri temizlendi. Şimdi Sirte'nin bulunduğu kısımda Ruslar bir hat çekerek kırmızı çizgilerini belirlediler. Genel olarak Libya halkının Türkiye'nin bu tutumuna müteşekkir olduğunu söyleyebiliriz. Tabii karşı tarafın da kendine göre destekçileri var. Libya'daki durum şartlara göre değişiyor. Libya'nın haritasını düşündüğümüzde güneyde Fizan, çöl var, pek bir şey yok. Diğer yerlerde hakimiyet gruplar arasında sık sık değişebiliyor. Bu yüzden halkın tavrı da bu güç değişimlerine paralel şekilde seyredebiliyor. Bu bölgelerdeki kabileler güçlenen tarafa göre pozisyonlarını uyarlıyorlar. Türkiye oyunun rengini Libya'da değiştirdi. Hukuki olarak da eli sağlam olmakta. Birleşmiş Milletler'in Libya Hükümeti olarak tanıdığı tarafın davetlisi olarak Türkiye oraya destek oluyor, sahada askeri olarak başarı sağlamış durumda. Anladığım kadarıyla Türkiye Rusya ile anlaşarak Libya problemini çözmeye çalışacaktır. Suriye'de eli güçlü olan taraf Rusya, burada ise eli güçlü olan tarafın Türkiye olduğu gözüküyor. Türkiye'nin Rusya ile görüşmeleri sürerken ilk hedefine ulaştığını söyleyebiliriz. İlk hedefi hükümeti düşmekten kurtarmaktı. Trablus'u kurtardı, tahkim etti, çevresindeki bölgeleri aldı ve Libya ile yaptığı anlaşmayı da güvence altına almış oldu. Özetle Türkiyesiz bir

çözümü Libya'da imkansız kıldı. Olası çözüm stratejilerinde en güçlü tarafın Türkiye olduğu gözükmemektedir.

Ortadoğu'nun iki güçlü devleti arasındaki ilişkilere dönelim. Mısır ve Türkiye arasındaki şiddet içermeyen görünür çatışma 'Kahire Bildirgesi' ile tekrardan gün yüzüne çıktı. Mısır, İsrail ile yakınlaştıkça Türkiye'den uzaklaşıyor, Suudi Arabistan'la ilişkilerini geliştirdikçe Türkiye'den kopuyor. Ortadoğu'daki yeni gelişmeler ışığında devletlerin pozisyon alma şekilleri sürekli değişiyor. Rusya Trablus'un, dolayısıyla Türkiye'nin 'Kahire Bildirgesi'ne uyması gerektiğini, bir anlaşma teklif ettiklerini belirterek çatışmaların son bulmasını istediğini iletiyor. Filistin'de de 'Yüzyılın Anlaşması'nın kabulü dayatılmaya çalışılıyor. Çatışmasızlığı reddeden tarafta olmak istemeyen Rusya barışı istiyor gözükmemektedir. Bundan ötürü hızlı şekilde bir anlaşma metni ortaya atıldı. Libya Savaşında Mısır'ın barış hevesi ne kadar gerçekçidir? "Kahire Bildirgesi" ve Mısır'ın diplomasisi arka plan da neleri barındırıyor?

Birleşik Arap Emirlikleri ve diğer körfez ülkeleri Mısır'ı savaşın içine sokmak istemektedir. Özellikle körfez ülkelerindeki basında çıkan haberlere bakıldığında Mısır'a hitaben hakaret içeren yazılar yazılmaktadır. Mısır, on milyarlarca dolarlarla desteklenen bir mukadder orduyu böylesine durumlarda savaşa sokmayacaksa neden besliyorsun diyerek eleştirilmektedir. Mısır'da etkin olan askeri ve sivil elitlerin oluşturduğu müesses nizamın öncelikleri içerisinde Libya gözükmemiyor. Mısır Sina'daki diğer örgütlerle vermiş olduğu silahlı mücadelede bile zorlanırken Libya çöllerindeki maceralara ordusunu gönderme heveslisi değildir. Mısır Türkiye ile açıktan çatışmaya girecek bir duruma kendisini sokmak istemeyecektir.

Mısır-Türkiye ilişkileri ufukta nasıl gözüküyor? Mısır'ın İsrail ile yakınlaşması Türkiye ile ilişkilerinin seyrini nasıl etkiliyor?

Aslında Mısır'ın İsrail ile yakınlaşması Türkiye ile uzaklaşmasını gerektirmez. Türkiye Dışişleri Bakanlığı'ndan geçenlerde Mısır'ın çıkarları Türkiye ile zıtlasmaktan ziyade yakınlaşmaktan geçmektedir şeklinde bir açıklama geldi. Lider düzeyinde iki ülkenin bir araya gelmesi zor gözüküyor. Resmi düzeyde böyle olduğu gibi arka plandaki diplomasi de iyi çalışmıyor. Aslında Mısır yöneticileri kendi siyasi ve ekonomik durumlarından dolayı kendi çıkarları için herkesle bir araya gelmeye razıdırlar. İki ülkenin birlikte hareket etmesini gerektiren unsurlar az değil. Tarihi ve kültürel birlikteliğin yanında Doğu Akdeniz'deki muhtemel işbirliği iki ülkenin faydasıdır. Tabi Mısır'ın BAE ve Suudi Arabistan gibi birlikte hareket ettiği gruplardan ayrılarak Türkiye ile işbirliği yapabilmesi zor gözüküyor. Temennim odur ki Dışişleri

Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya karşılık olumlu bir cevap gelir de ilişkiler olumluya doğru döner.

ABD ve Rusya Libya'da aynı tarafta gözüküyor? İki süper güç karşı eksende bulunduğu halde ikisi arasında Türkiye nasıl bir denge politikası izleyebilir?

Yaklaşık 6 ay önce Türkiye Cumhurbaşkanı, Rusya Devlet Başkanı, Serrac ve Hafter'in bir araya geldiği Rusya'da ateşkes anlaşması imzalanacaktı. Fakat o dönem güçlü konumda bulunan Hafter beklemeden ateşkes karşı çıkarak oradan ayrılmıştı. O zaman kazanan tarafta olan Hafter Trablus'un kapısına dayanmıştı. Bütün dünya ateşkes çağrısına destek verdiği halde Hafter, BAE yönlendirmesiyle anlaşmayı terk ederek savaşmayı tercih etmişti. Anlaşmayı bozan taraf olarak Hafter uluslararası kamuoyunda eleştirilmişti. Şartlar değişebiliyor. Bugün Hafter *loser* konumunda. Rusya ve BAE gibi ülkeler bile bugün Hafter'e alternatif aramaya başladılar. Hafter'in yerine Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi Başkanı Akile Salih konuşuluyor. AB basınında özellikle Fransa'da Libya'da aktif olamayan Avrupalı hükümetler eleştirilirken Türkiye'nin Doğu Akdeniz stratejisini ve aldığı pozisyonu başarılı buluyorum. Uluslararası kamuoyu açısından durumu şöyle görüyorum. Zor oyunu bozar. Mesela Suriye'de Esad'ın meşruiyeti neydi? Fakat Rusya'nın oyuna dahil olmasıyla oyunun şekli değişti. Yine İsrail'in yaptıkları ortada. İsrail uluslararası kamuoyunda attığı adımlar ile ilgili kimi ikna etmiştir? Türkiye'nin de bu çerçevede dünya konjonktüründe dengeleri gözetmeye çalışması gerekir.

Libya'da Suudi Arabistan ve BAE aynı tarafta cephe de iken Yemen'de Güney Geçiş Konseyi'ni destekleyen BAE ile Hadi hükümetini destekleyen Suudi Arabistan karşı karşıya gelmiştir. Yemen'de İran destekli Husilere karşı mücadele veren Suudi Arabistan, Libya'da Türkiye'ye karşı Hafter'i destekleyen Mısır hangi global hedefler doğrultusunda hareket etmektedir?

Öncelikle şunu söylemeliyim ki Suudi Arabistan ve BAE bloku bu cepheleşmenin en kaybeden tarafı olmaktadır. Yemen'de her gün büyük maliyetleri olan bir savaşın içerisinde. Buna rağmen İran destekli Husilere karşı başarı sağlayamadılar. Öyle ki körfez ülkeleri Afrika'nın değişik devletlerinden hatta Çin'den bile paralı askerleri buralara yığmaktadırlar. Ama sonuçta Türkiye'nin Libya ile anlaşmasıyla işler tamamen değişti.

Arap dünyasının en yoksul ülkelerinden Yemen'deki iki güçlü Müslüman devletin savaşı büyük mağduriyetlerin yaşanmasına neden

olmuştur. Bu mağduriyetleri yaşayan insanların sorumluluğunu Suudi ve İran kamuoyları kendi iç muhasebelerinde nasıl değerlendirmektedir?

Bu savaşın sonucunda insani kayıpların boyutu çok yüksektir. Özellikle Körfez blokunun, İran'ın bu bölgeye yaşattığı acıların tarifi yoktur. On binlerce insan hayatını kaybetti, milyonlarca insanın mağduriyetinden sorumludurlar. Hala da bunları yapmaya devam ediyorlar. Geçen yıl BAE'de yapılan gizli bir toplantıda Dubai Emiri Maktum'un sözleri ilginçtir. Al Maktum'un 'Dış politikamızı gözden geçirmeliyiz. Her gün yüzlerce milyon dolar harcıyoruz. Saldırgan siyasetten vaz geçmemiz gerekiyor. Yıllardır Hafter için para harcıyoruz. Para harcamayı bırakıp alternatif aramalıyız ve alternatif askeri olmamalı, siyasi olmalı' şeklinde beyanatları vardır. Sonrasında BAE yönetimi, Yemen'de İran destekli Husilere karşı Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyonla desteğini azaltarak bu ülkedeki askerlerini geri çekeceğini duyurmuştu.

Ne oluyor da Ortadoğu'da mezhepçilik prim yapıyor? %65'in Sünni, %35'in Şii olduğu Yemen'de sonu gelmez çatışmaların sebebi güç mücadelesi mi yoksa mezhep çatışması mı?

On yıllardır bu coğrafyada vekalet savaşları sürüyor. Aslında Yemen'de körfez ülkeleri ile İran'ın savaşı oluyor. İran'dan başlayacak olursak ölmeden önce Kasım Süleymani'nin açıklaması vardı: "Biz Pakistan'dan, Afganistan'dan, Lübnan'a kadar yüzbinlerce kişiyi silahlandırdık" demişti. İran Şii milis güçlerini getirerek her yerde savaştırıyor. İran'ın bölgede amacı ne olursa olsun, bunu Şii fanatizmi üzerinden, Şii militarizmi üzerinden yapıyor. Böyle olunca da karşısına Sünnileri almış oluyor. Yani mezhep çatışmasını kendisi oluşturuyor. İran tehdidinden dolayı Körfez ülkelerinin de İsrail'e yakınlaştığı söylenebilir. Burada her iki taraf birbirini besliyor. Bu durum İsrail'in de işine geliyor. Yemen'in hemen güneyinde olmasından ötürü Suudi Arabistan kendi güvenliği açısından ayrı bir hassasiyet barındırmaktadır. Suudilerin de kendisine yakın olan gruplar üzerinden vekalet savaşlarını yürüttüğünü görmek gerekiyor. İran ise bunu çok sert şekilde yapıyor. Mesela 2010 öncesinde Hizbullah lideri Hasan Nasrallah bu bölgede gençlerin kahramanıydı. Şimdi çoğunun gözünde şeytan ve düşman olarak gözükmektedir. Bunun sebebi ise İran'ın son on yılda uyguladığı politikalarıdır. İran'ın uyguladığı şiddet politikalarından dolayı bölgede bir itibar kaybı yaşadığı söylenebilir.

Yapmış olduğumuz mülakatın Ortadoğu'ya huzur ve sükunetin gelmesine, dünyadaki insani krizlerin, şiddetin son bulmasına katkı yapmasını temenni ediyorum. Sizlere de katkınız için teşekkür ediyorum.

Böyle bir fırsatı bana verdiğiniz için teşekkür ediyorum.